

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА I

БРОЈ 1

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR I
VOLUME 1

Accepted on June 18th 2013, at the 6th meeting of the SASA Department of
Languages and Literature, following the reviews of academician
Nada Milošević Đorđević and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief
Corresponding member
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2013

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА I
БРОЈ 1

Примљено на VI скупу Одељења језика и књижевности
од 18. јуна 2013. године, на основу рецензија академика
Наде Милошевић Борђевић и академика *Предрага Пипера*

Уредник
дописни члан
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2013

Издаје
Српска академија наука и уметности

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж 450 примерака

Штампа
Colorgrafx, Београд

© Српска академија наука и уметности, 2013

САДРЖАЈ

<i>Увод</i>	7
<i>Foreword</i>	9
ПРИКАЗАНЕ КЊИГЕ УТОРКОМ У САНУ (17. XII 1991 – 21. VI 2011)	11
ТРЕБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ (8. XI 2011 – 11. XII 2012).....	61
<i>Стари Грци : портрет једног народа / Иван Јордовић</i>	63
<i>Радост препознавања / Нада Милошевић-Ђорђевић</i>	79
<i>Жива реч : зборник у част проф. др Наде Милошевић-Ђорђевић / уредници Мирјана Детелић, Снежана Самарџија</i>	79
<i>Сентандреја : српске повеснице / Динко Давидов</i>	89
<i>Српска стематологија : Беч 1741. / Динко Давидов</i>	89
<i>Капија Балкана : брзи водич кроз прошлост Београда / Светлана Велмар-Јанковић</i>	99
<i>Лаза Костић / приредио Љубомир Симовић</i>	105
<i>Лаза Костић : 1841–1910–2010 : [зборник радова] / уредник Љубомир Симовић</i>	105
<i>Топонимија Пивске планине / Радојка Цицмил-Реметић</i>	123
<i>Српска енциклопедија. Том I. Књ. 1–2</i>	135
<i>Надмени савезник и занемарено српство : британско-српски односи (1875–1941) / Драгољуб Р. Живојиновић</i>	153

<i>Дечанска пустиња : скитови и келије манастира Дечана / Даница Поповић, Бранислав Тодић, Драган Војводић.....</i>	161
<i>Српска државност у средњем веку / Милош Благојевић.....</i>	169
<i>Грамматика и лексика у словенским језицима : зборник радова с међународног симпозијума / главни уредник Срето Танасић.....</i>	177
<i>На траговима Војислава Ј. Ђурића / уредници Дејан Медаковић, Цветан Грозданов.....</i>	191
<i>Дан Библиотеке САНУ посвећен дугогодишњем управнику Библиотеке академику Никиши Стипчевићу.....</i>	197
<i>Птице : књижевност, култура / одговорни уредник Никола Тасић ; уредници Драган Бошковић, Мирјана Детелић.....</i>	207
<i>Друштвена и политичка мисао и делатност Владимира Јовановића : зборник радова са научног скупа одржаног 22. и 23. маја 2008. год. / уредници Михаило Марковић, Александар Костић.....</i>	217
<i>Кардиологија / уредници Миодраг Остојић, Владимир Кањух, Бранко Белеслин.....</i>	227
<i>Голи оток. Књ. 1–5 / Драгослав Михаиловић.....</i>	233
<i>Флора Србије. 2 / уредник Владимир Стевановић.....</i>	245
<i>Истакнути српски лекари и професори. Књ. 1 / Радоје Чоловић.....</i>	251
<i>Др Лаза К. Лазаревић – живот и дело : [зборник радова са научног скупа] / [уредници Радоје Чоловић, Брана Димитријевић].....</i>	251
<i>О песмама, поемама и поетици Матије Бећковића : зборник радова / [уредници Јован Делић, Драган Хамовић].....</i>	259
<i>Рачунарска интелигенција у саобраћају / Душан Теодоровић, Милица Шелмић.....</i>	269
<i>Саборно гробље у Сентандреји : прошлост и натписи / приредили Наташа Вуловић, Марија Ђинђић, Владан Јовановић, Данијела Радоњић, Димитрије Е. Стефановић (уредник и аутор уводних студија).....</i>	273
<i>Именик аутора, уредника и говорника.....</i>	281

УВОД

Делови укупне делатности САНУ јесу и приказивање књига и зборника у издању Академије, књига и зборника чији су писци и уредници академици, као и приказивање издања института и центара чији је САНУ оснивач. На тај начин се обнародују и оцењују резултати научних пројеката и личног доприноса чланова САНУ. Приказивање књига уторком у САНУ започето је 1991. године и непрекидно траје до данас. Од новембра 2011. године програми се одвијају под називом *Трибина Библиотеке САНУ*. Када је Академијин Извршни одбор то прихватио, истовремено је усвојио и текст који се штампа на свакој позивници:

„Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области науке и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године.

Од октобра 2011. године уредник Трибине је дописни члан Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.”

Од новембра 2011. прикупљају се текстови написани за Трибину. Сви говорници су добили замолнице да своје прилоге дају за објављивање, али се нису одазвали они који су говорили без написаног текста. Због тога и није могао овај збир радова да буде целовит.

Приказане публикације дате су у хронолошком реду, са основним подацима (наслов, аутор или уредник, место издања, издавач, година). Испод тога, по редоследу казивања на Трибини, уписана су имена говорника с њиховим академским и научним звањима. Потом стоји датум када је књига приказана. Кратка реч уредника, на почетку, изговорена да служи као повезница с беседама које најављује, написана је као израз поштовања према књизи, говорницима и послу на уређивању Трибине. Беседе о приказаним књигама објављују се без измена, како су их аутори послали. Ако неко није дао текст, остаје забележено да је говорио.

У првом делу годишњака презентовани су сви програми од 1991. до половине 2011, под насловом *Приказане књиге уторком у САНУ*, са основним подацима и именом уредника академика Никше Стипчевића.

Други део годишњака *Трибина Библиотеке САНУ* има и такав наслов, са назначеним временским распоном и именом уредника. Потом се нижу беседе о приказаним публикацијама.

Регистар бележи имена поменута у годишњаку, а садржај наслове публикација и ауторе, односно уреднике.

Покретањем овог годишњака прибирају се чињенице које су део историје САНУ, скреће се пажња на Академијину издавачку делатност, упознаје се научна и остала јавност са стваралачким активностима академика и даје се сведочанство (које нажалост није потпуно) о елитном месту за приказивање књига.

С таквим намерама креће први број *Трибине Библиотеке САНУ*. Предлог за покретање *Трибине*, као нове серије, подржали су Савет Библиотеке, Одељење језика и књижевности, Издавачки одбор и Извршни одбор, а одлуку је донело Председништво САНУ 5. априла 2013. године.

Стручне сараднице у припреми приказивања књига биле су библиотекарке Љубинка Васић од 1991. до 2010. и Биљана Јоцић од 2010, у сарадњи са запосленима у Библиотеци и заједничкој служби САНУ.

април 2013.

М. В.

FOREWORD

Among many activities of the Serbian Academy of Sciences and Arts (SASA) there are public presentations of new monographs or collected papers published by the SASA, written or edited by SASA members, as well as new editions published by SASA institutes and centers. In this way, the results of scientific projects and personal contributions of SASA members are presented to the public eye and made available for assessment. The public presentations of books at the SASA on Tuesdays have been taking place since 1991. As of November 2011, the programmes have been running under the name *of the SASA Library Forum*. Once the Executive Council of the Presidency adopted the new name, it simultaneously approved the content of the text printed on every letter of invitation for the Forum:

“The SASA Library Forum was established so as to present to the public eye new books on science and arts written by SASA members, new SASA publications and the editions of SASA institutes. From 1991 to 2011 Nikša Stipčević, the director of the SASA Library, was the first editor-in-chief of the SASA Library Forum.

Since October 2011, corresponding member Miro Vuksanović, the director of the SASA Library, has been the Forum’s editor-in-chief.”

Since November 2012, the texts of the speeches uttered at the Forum have been collected. All participants received letters of request to hand in their speeches for publication; however, those who gave a speech without prior having prepared a written text did not answer the call. Hence this collection could not have been an integral one.

The publications presented at the Forum are listed chronologically, offering basic information (the title, author or editor, the place of publication, the publisher, and the year of publication). Beneath these, according to the Forum addressing turns, the names of participants accompanied with their academic and scientific titles are written. Afterwards, the date when the Forum was held is given. A short opening word by the Forum’s editor-in-chief follows, uttered in order to serve

as a link to the ensuing speeches, written out of admiration and respect for the publication presented, the participants and the editing task he was entrusted with. The reviews on the books presented are given with no alternations, in the original form the authors handed in. If someone has not submitted a text, their name is nevertheless mentioned among the participants.

The first part of this annual, entitled *The books presented on Tuesdays at the SASA*, brings a list of all programmes held in the period 1991-2011, basic information on the presentations and the name of the first editor-in-chief, academician Nikša Stipčević.

The latter part of *the SASA Library Forum* annual bares the same name, providing information on period when the Forums were held and the name of the editor. There after, the speeches on the books presented ensue.

Index provides names mentioned in the annual whereas the contents include titles of the publications presented, names of the authors, that is, editors.

By commencing this annual publication, the facts that marked the history of the SASA have been compiled, attention is drawn to the publishing activity of the Academy, scientific and non-scientific audiences are informed on creative endeavours of academicians and a sort of a testimony (though unfortunately not a complete one) about an exclusive spot where books are presented is given.

These were intentions that inspired the initiative for the first volume of *the SASA Library Forum*. The proposal to establish *the Forum* as a new Academy series received support from the Lybrary Council, Department of Language and Literature, Publishing committee and the Executive Council of the Presidency, whereas the Presidency passed the decision on April 5, 2013.

Librarians who assisted in the organization of the Forums were Ljubinka Vasić (1991-2010) and Biljana Jocić (since 2010) in cooperation with other Library and Academy employees.

April 2013

M. V

Радост препознавања / Нада Милошевић-Ђорђевић. – Нови Сад : Издавачки центар Матице српске, 2011

Жива реч : зборник у част проф. др Наде Милошевић-Ђорђевић / уредници Мирјана Детелић, Снежана Самарџија. – Београд : Балканолошки институт САНУ : Филолошки факултет, 2011

Говорили: др Мирјана Детелић
доц. др Ирена Шпадијер
дописни члан Нада Милошевић-Ђорђевић

У Београду, уторак 22. новембар 2011. у 13.00 часова.

ЖИВА РЕЧ, РАДОСТ ПРЕПОЗНАВАЊА

На Трибини Библиотеке САНУ, данас, сада, на разматрању су један научни зборник и једна књига огледа. Зборник је посвећен ауторки књиге дописном члану Нади Милошевић Ђорђевић, а наслов му је Жива реч. Књига се зове Радост препознавања. Зборник су објавили Балканолошки институт САНУ и Филолошки факултет, а огледе Издавачки центар Матице српске, у едицији која књиге издаје по позиву.

Добро је, вишеструко, када имамо наслове који су и поетски и прецизни. Привлаче, објашњавају, отварају реч, све одједном. То је, заправо, лаган улазак у штиво. Тако нам је и први сусрет с књигом памтљивији, у читалачкој намери постајемо радозналији. Али, наслов бива упамћен ако значај добија изнутра, из књиге, а не споља, с корица.

Зборник Жива реч, обилат, богат, пун имена од науке и тема из науке, почиње библиографијом професорке Милошевић, од 1955, од превода са француског, до тек штампаних радова, у 244 јединице, под занимљивим темама. Понеки зборнични оглед њима је у целости окренут, а на многим местима тек у одсјајима. Као што се у таквим приликама ради. Јесу разнолики, интересовањем и изразом, али имају најмањи заједнички садржилац.

Наслов Жива реч казује и шта је стални научни предмет професорке Ђорђевић. То је српска усменост вишег реда и значења, изворно уметничка, у стиху и реченици, од малих изрека, пословица, загонетања и играња у ситним облицима, до замашних епских целина, оног што је кроз време протекло, што је дуго живо. Зборник *Жива реч*, из десетина руку, што му је посебна вредност, показује садашње домене у приступу усменој књижевности, по нашем и међународном моделу, разуме се, али најчешће

показује како давно саслушано и аутентично записано, на српском језику, не престаје да бива провокативно и потребно, као жива вода. И још, у овој замашној збирци очигледно је да имамо даровите, углавном младе, тумаче усмене књижевности, који умеју да се одужују својим професорима.

А књига *Радост препознавања* Наде Милошевић Ђорђевић, као и малочас напоменама начети зборник, на неколико начина је удвостручена. Радост препознавања другог или другачијег значења живе речи двоструко је угодно научничково осећање. Истраживач је обрадован када пред њим севне непознато или нешто сасвим познато на нов начин, па се радовање и новост, помешају, уплету, постају двокрилни. Књига професорке Милошевић има две уравнотежене целине, тематски одређене. Једна је немањићка; друга је косовска, „ококосовска”, ако се тако може рећи, а може, јер нам се одавно отуд завртело. Двострукост књиге пред нама јесте и у прилазу „односима књижевности српског средњег века и епске усмене традиције”, у обостраним утицајима, прожимању узвраћања. Али, средишња двојност књиге *Радост препознавања* долази из неочекиваног сазнања да, сведочи ауторка, „механизам преноса: усмено↔писано у науци није разматран”, што значи да није у ранијим приликама пронађен, образложен и разјашњен однос, ни узрок односа „епско-усмених и црквено-хришћанских слојева у песмама”. Ту је уденут истраживачки кључ.

Јесте Светозар Радојчић разлагао како је слика свеца из старе иконографије прешла у народну песму, али Нада Милошевић Ђорђевић логично, а прва, разложно пита, како је Вукова слепа Живана могла „видети” Светог Ђорђа као пролећно божанство, у зеленом огртачу, „наглашавајући његову моћ младости”, „бодрост”, „одважност”, све у песми, као да је жив, као да га је посматрала и описивала.

Отуда, из оваквих и осталих примера, стижу најзанимљивија питања за данашњи збор:

Да ли је, дакле, слика с иконе отишла у стих или је иконописац радио по већ познатој песми?

Да ли је старија слика на црквеном зиду или је старија народна песма у којој је исто то само мало другачије?

Питања иду даље, житијским и опеваним књижевним путем.

О таквој *Радости препознавања* и зборнику *Жива реч* говориће др Мирјана Детелић, али кроз глас Биљане Грујовић, јер је колегиница Детелић у болници да би пре оздравила, говориће др Ирена Шпадијер и на завршетку професорка којој се одаје признање.

(Уводна реч уредника)

М. В.

МИРЈАНА ДЕТЕЛИЋ

Стицајем околности спречена да присуствујем данашњој свечаности, обраћам вам се са молбом да уважите мој изостанак и одвојите мало времена за оно што ми је била жеља да кажем о књизи професорке Наде Милошевић Ђорђевић, члана ове академије. Такође вас молим да верујете како ми је велика част и лично задовољство што, чинећи то, браним боје наше заједничке струке.

Књига „Радост препознавања” састоји се из више текстова груписаних око две кључне теме: светородне лозе Немањића и Косовског боја 1389. Носећи мотиви у њој одавно су ушли у општенародни фонд националних симбола: Свети Симеон и Свети Сава (отац и син, краљ и принц, Немања и Растко), цареви Душан и Урош, манастири (Студеница, Света Гора Атонска, Милешева, Раваница), Мрњавчевићи, кнез Лазар, Милош Обилић, деспот Стефан Лазаревић, косовска битка сама по себи. Национални симболи изузетног значаја, као ови, лако подлежу тривијализацији – на шта није имуно ниједно доба, а наше поготову. Онога часа кад подлегну, њима се приписују значења и циљеви који им никад нису припадали, смисао радњи и догађаја описаних у њима добија непримерена и неистинита тумачења, а њихова злоупотреба постаје једноставна, легална и јавна. Тако оно што је без сваке сумње најдрагоценија баштина српске нематеријалне културе бива пред нашим очима деградирано у средство политичке манипулације популизмом. Како се борити против тога?

Један од начина је писање и објављивање књига као што је ова о којој говоримо. По стилу отмена и сталожена, а по методологији и аналитичком апарату оштро и немилосрдно научна, ова књига враћа највише националне вредности тамо где им је место, у дубинске, темељне слојеве српске културе. Њена специфичност, оно по чему се разликује од других озбиљних огледа о истој теми, јесте необична усмереност читања и тумачења. За данашњег читаоца српске народне епике, на пример, био он само љубитељ или стручно лице, логичан и очекиван је поглед уназад. Од Вукових збирки (XIX век) деле нас два, од *Ерлангенског рукописа* (XVIII век) три века, а од *Рибања и рибарског приговарања* (XVI век) чак пет векова. Без обзира на огроман утицај који је епика – гледано из перспективе историје – извршила на националну свест и формирање говорног језичког идиома, са становишта данашњег говорника српског језика она је архаична, тим више што је старија, и перцепција логично иде уназад, ка временима прошлим. Поступак професорке Милошевић је управо супротан томе: њен аналитички поглед је усмерен ка епици као истовременом или чак будућем формотворном процесу моделовања још старијих, у неком давном тренутку већ оформљених текстуалних елемената. Њих, наравно, налази у српској средњовековној, високо стилизованом дворској уметности речи, у хагиографијама, словима, похвалама, плачевима. Држећи се Лотманове естетике истоветности у постављању књижевнотеоријске

платформе за ове студије, ауторка успева да извуче у први план формулативност као књижевни поступак од кључног значаја за обе врсте књижевности, средство преко којег оне несметано и плодотворно остварују узајамни утицај. Тим истим средством, убедљиво је показано у овој књизи, српски средњи век – и у писаним и у усменим траговима – излази из уских оквира западног Балкана и слободно прелази у шире оквире европске традиције на западу и византијског комонвелта на истоку. У том смислу, „Радост препознавања” је управо оно што смо врло дуго чекали. Она попуњава болно значајну празнину између две већ постојеће студије – Радмиле Маринковић о апологији средњовековне књижевности и њеном утицају на касније књижевне форме и Александра Ломе о непрекинутим везама између народне књижевности и антике, уназад све до њених праиндоевропских корена. Тиме је добијена у великој мери заокружена целина захваљујући којој је могуће ревитализовати, стицајем – претежно историјских – околности, изгубљени континуитет писмености у српској култури.

Као не баш потпуни лаик у овој области, када све ово имам у виду, ја лично се не могу отети искушењу да градим куле у ваздуху, односно да постављам хипотезе о ономе што је можда могло бити да је историја била блажа према нама и да је нит која се тако лепо развијала остала непрекинута. Зато што побуђује читаоца на оваква донкихотска предузећа, што га увлачи у интелектуалну авантуру, ова књига има мисију која је сувише важна да би била препуштена случају. Не можемо се само надати да ће божјим промислом стићи до што већег броја читалаца, морамо и конкретно радити на томе.

Друга књига о којој се данас говори не може бити већа супротност овој првој. Као један од њених уредника, слободна сам да и о томе кажем неколико речи. Као што се голим оком може оценити, „Жива реч” спада у категорију звану „дигла”, а да колегиница Самарџија и ја нисмо на крају биле неумољиве и немилосрдне, могло се лако десити да буде објављена у два или чак три тома. Негде се, међутим, морало стати и тако смо добили ову дебелуцу монструозне енергије, овај вулкан чија је лава једва некако сабијена у корице уз сталну претњу да из њих провали на слободу. Текстови сакупљени овде толико су међусобно различити да се ни на који начин нису могли систематизовати до азбучним редом по ауторима. Међу њима има студија историјских, теоријских, жанровских, мотивских, о једном делу/писцу/епохи или о више њих, у њој се могу наћи анализе са позиција фолклористике, етнолингвистике, антропологије, етнологије ... Прилози су писани на разним језицима и било је илузорно ограничавати њихову дужину. Свима је њима заједничко да су добијени од људи чији су се животи у неком тренутку окрзнули о професорку Наду Милошевић, било да су јој били студенти, пријатељи, или колеге. Никома ко познаје поменути личност ово не може бити чудно, али се за мене саму граничи са невероватним што се сваки од овде пренетих 38 текстова, макар најмањим крајичком, надовезује

на нешто што је професорка током своје дугогодишње каријере радила, обрађивала и о томе писала. А то је стварно импресивно.

За оне које је ова кратка уредничка исповест збунила, нисам заборавила шта вам дугујем: одговор на питање „да ли се овако различите књиге уопште могу довести у везу?” Могу јер је личност чије име стоји и на једним и на другим корицама једна таква барокна, или можда пре позносредњовековна појава која – као код Вијона – спаја и овогодишње и лањске снегове, и ватру и воду, и отменост и вулканску ерупцију. А када те корице поставите једну уз другу, на њима пише РАДОСТ ПРЕПОЗНАВАЊА ЖИВЕ РЕЧИ и тиме је све речено.

ИРЕНА ШПАДИЈЕР

Узети у руке књигу професорке Наде Милошевић Ђорђевић и препустити се „радости препознавања” узајамних процеса прожимања усмене и писане традиције, било је веома лако и некако посве природно. Теже је, међутим, сабрати утиске и у једном ограниченом времену изложити макар део драгоцених резултата и поделити осећање задовољства које остаје након читања ове књиге.

Она је, како сама ауторка каже, посвећена односима књижевности српског средњег века и епске усмене традиције – њиховим међусобним утицајима, повременим додирима и укрштањима. Та укрштања су многострука – од начина извођења црквене поезије као обредне поезије хришћанског култа, преко асоцијативних чинилаца који делују на слушаоце путем естетике истоветности (на којој почива цела народна књижевност) па до оних унутарњих фактора, међу којима ауторка посебно издваја афинитете између књижевних врста. Тако замишљена, ова књига је подељена на две целине – прва обухвата период Немањића а друга време Косовске битке, лик кнеза Лазара и деспота Стефана Лазаревића. У њој су се нашле студије које су настајале последњих четврт века. Ти текстови су прекомпоновани, усклађени, пажљиво претресени и уклопљени у један нови контекст у коме не само да су нашли своје место него су добили и ново значење у оквиру целине.

Први се чланак бави Стефаном Немањом у српској народној књижевности односно трагањем за усменим наративним обрасцима о њему у средњовековној писаној традицији. Светом Сави су посвећена два рада. Један се односи на народна предања и расправља о повезаности народног веровања и обликовања, боље рећи узрастања Савиног хагиографског лика. Други се текст бави епским песмама „средњих времена” о најважнијем српском светитељу. Реч је о преношењу одређених мотива из писане у усмену уметност речи, при чему окосницу чини историјска реалност краја XVI века и спаљивање Савиних моштију. О крају српског царства, „Урошу нејаком” и мотиву борбе око српског престола у народној поезији, летописима и

Пајсијевом Житију цара Уроша, професорка Ђорђевић расправља уводећи у корпус анализираних дела Пјеванију Симе Милутиновића. Светој Гори и Хиландару у народној епској поезији посвећен је последњи рад првог дела ове књиге. У њему нам ауторка веома убедљиво показује како у великом делу епске поезије однос према Светој Гори јесте својеврсни генератор значаја или безначајности епских јунака. „Испоставило се да је ‘магнетско поље’ Свете Горе и Хиландара толико јако” да у њега не улазе само династија Немањића, потом Бранковића, већ и многи други јунаци песама „старијих времена” попут Марка Краљевића „који не би могао бити достојан своје епске славе изван круга ових светих места”.

У делу књиге који се бави Косовом и „после Косова”, у чланку у коме се подробно анализирају косовски списи посвећени кнезу Лазару и боју и пореде са народном поезијом, професорка Ђорђевић истражује „преклапања у формулативности и семиотици средњовековног и фолклорног поетског система.” Посебан рад је посвећен српским народним тужбалицама у средњовековним списма о кнезу Лазару и косовском боју. Подвиг Милоша Обилића (мотив издаје и постепено обликовање издајника у народној традицији и писаним изворима), иначе неисцрпна тема и инспирација генерација научника све до дана данашњег, нашао је своје књижевноисторијско и књижевнотеоријско образложење у обимној студији „Историја као поезија”. Последњи текст у књизи бави се народним предањима о деспоту Стефану Лазаревићу односно прожимањем усменог и писаног у Стефановом житију од Константина Филозофа. Своја истраживања о односу писане и усмене књижевности ауторка је завршила закључком да је Константин Филозоф био не само „изврстан познавалац српске усмене традиције” него је његово дело важно и „као потврда постојања увелико формираних епских модела на самом почетку петнаестог века.”

* * *

Методологија заступљена у овим радовима доприноси њиховој изузетној динамичности. Она се огледа у свим сегментима истраживања – од постављања проблема, историјата проучавања, потом осветљавања питања са свих страна, супротстављања мишљења – све до исцрпне анализе самих дела односно извора (што у науци о књижевности и књижевној историји постаје готово права реткост) и извођења закључака на крају. Међутим, та „неподношљива лакоћа” закључивања крије, у себи тежину и озбиљност суочавања са темом која се обрађује – што природно резултира оним бартовским задовољством у тексту и истинском радощћу препознавања.

Вратимо се на тренутак самом наслову – који, наравно, не може бити случајан и који свесно комуницира са једном од најзначајнијих књижевних теорија XX века, теоријом рецепције и њеним творцем, медиевистом Хансом Робертом Јаусом. Пажљиво одабран, он је, пре свега, један оптимистичан

наслов који, чини се, најпре изражава дух и карактер самог аутора, говорећи о оптимизму и нади с којима се професорка Нада Милошевић Ђорђевић већ деценијама бави нашом књижевном прошлошћу.

На самом крају овога излагања намеће се једна мисао и једно питање, а можда и један одговор. Ханс Георг Бек послужио се, својевремено, помало неочекиваном метафором да објасни праву суштину византијске културе и цивилизације: Софиста је, каже он, управо тај бесмртни хелениста који се лако, неометано, без препрека, креће кроз цео византијски миленијум. А кога нам то, или боље рећи, шта нам то открива на крају приче ауторка ових студија?

Кад склопимо корице ове књиге – пред нама остаје да лебди лик универзалног ствараоца – средњовековног писца, писара, песника, певача, почев од оних непознатих из најстаријих времена, преко Хекторовићевих рибара из XVI века до устаничких и Вукових певача – старца Милије, Филипа Вишњића и других. Открива нам тако професорка Нада Милошевић Ђорђевић универзални дух старе књижевности и вазда живе усмене традиције – ухваћен у сачуваним делићима наше давно загубљене прошлости.

НАДА МИЛОШЕВИЋ-ЂОРЂЕВИЋ

Радост препознавања је плод мојих дугогодишњих размишљања о односима српских историјских предања, народне епике и средњовековне књижевности. Све три књижевне категорије инспирисане су историјским збивањима. По себи се разуме, моја размишљања су проистекла из грађе, али су ми као одскок за идеје послужила и драгоцену проучавања претходних истраживача, који су се сходно припадности критичким токовима науке свога времена, бавиле овим односима. Забележили су заједничке мотиве, али и сижејне обрасце, утврђивали њихово првобитно порекло и смерове преласка из писане у усмену књижевност, и обратно.

Моја интересовања била су, међутим, другачија. Иако сам поред већ уочених паралела проналазила и нове, трагала сам, пре свега за узроцима и процесима корелација између усмене и писане средњовековне уметности речи о датој епохи. Покушала сам да проникнем зашто и како је дошло до тако блиског додира између, народне епске традиције у стиху или прози, која подлеже посебним законитостима стварања, и сложених, учених религиозних писаних дела, која припадају житијној средњовековној српској књижевности. Подразумевајући уопштена, позната становишта да су и у усменој епској традицији и у религиозној књижевности мисли водиље верност и слобода, или да и писац и казивач/певач припадају истом историјском окружењу – усредредила сам се на откривање главних тачака преклапања њихових поетичких система. Поменућу само неке од њих.

У средишту занимања епске поезије и историјског предања је неговање култа претка јунака, у средњовековној биографији – култа владара, који су заштитници народа, отаџбине, државе. Али као што предак јунак мора поседовати поред физичке и моралну храброст, тако се и владар осим хришћанских, одликује и ратничким врлинама, при чему се махом ради о истим ликовима, који се подређују захтевима уметничког жанра.

Средњовековна књижевност функционише на принципу уверавања у веродостојност излагања. Она рачуна на поверење читаоца/слушаоца, као што и усмена епско-историјска традиција почива на „реторици истине”. У слоју комуникације, обе се позивају на традицијска усмена казивања сведока и очевидаца, и обе „истину” објективизују помоћу слика–мотива чија је трајна моћ у емоционалном набоју. Захваљујући томе и опстају, остављајући на располагању и усменој и писаној традицији своју формулативност на свим нивоима, своју топику, своје подударне уметничке обрасце за размену мисли.

И најзад, не могу а да не укажем на заједничку, идеолошку кључну улогу коју су и епска и средњовековна књижевност одиграле у очувању српског националног идентитета кроз векове.

Остаје ми да се захвалим свима из Издавачког центра Матице српске, који су омогућили издавање ове књиге: главном уреднику Миру Вуксановићу, уредницима Славку Гордићу и Миливоју Ненину, од којих су се прва двојица потрудила и да напишу рецензије, Владимиру Николићу, који је дао ликовно решење, Маји Лазукић, која се потписала у име Издавачког центра, лектору и коректору Силвији Чамбер, која је пажљиво и стрпљиво гледала сваку написану реч, Оливери Михајловић, чија је припрема књиге.

* * *

Не знам да ли ћу умети на прави начин да искажем своју захвалност што је мени у част посвећен овај Зборник, пажљиво одабраног наслова и антологијских научних текстова о народној књижевности. Не желим да будем патетична, али морам рећи да ме је дубоко дирнуо, и морам признати – дигао углед у сопственим очима. Учинио ме је поносном зато што је он исказ поштовања и љубави мојих ђака, али и гозба идеја, а за учитеља нема већег задовољства од сазнања да су га његови ђаци превазишли. Зборник је исто тако израз пажње мојих сатрудника и пријатеља из земље и иностранства, који су прихватили да ми дарују своје драгоцено време и своје знање.

Са својих тридесет и осам студија и чланака, Зборник је значајан сам по себи као пресек савремене науке о вербалном фолклору на светском нивоу, утолико више што у њему раме уз раме стоје различите генерације чији су представници допринели развоју науке. Што се у њему сучељавају мишљења и правци истраживања.

Посебну захвалност дугујем др Снежани Самарцији, редовном професору Филолошког факултета, шефу Катедре за Народну књижевност и др Мирјани Детелић, саветнику Балканолошког института САНУ, које су иницирале овај Зборник и испратиле га од почетка до краја, не жалећи свој огроман труд. Захваљујем рецензентима: академику Предрагу Палавестри и дописном члану САНУ, Александру Ломи; академику Николи Тасићу, који је свој потпис ставио у име издавача: Балканолошког института САНУ и Филолошког факултета у Београду, техничком уреднику, Љиљани Дукић, која је израдила и библиографију, „Чигоја” штампарији, на крају, али не и на последњем месту, Министарству за науку и технолошки развој Републике Србије, без чије се финансијске подршке књига не би могла појавити.

